

ב"ה

תולדות חייו ופעליו של

הרה"ח הרה"ת הרב משה אקסלרוד ע"ה

יו"ל לקראת

יובל השישים לפטירתו

כ"ח שבט

ה'תש"כ - ה'תש"פ

עריכה, עיצוב ועיסוד: *s.belinow*
ליקוט ואיסוף החומר: דב בעריש שי' קוק

פּתַח דְּבַר

לקראת מלאות שישים שנים לפטירתו של אבינו, סבינו, הרה"ח הרה"ת ר' משה אקסלרוד ע"ה, הננו מתכבדים בזאת להגיש בפני משפחתנו העניפה קובץ זכרון מתולדות חייו ופעולותיו ברוסיה הסובייטי.

למד בליובאוויטש שבליובאוויטש והיה לרב בעיירות בליוב, ז'לאבין, סוראז' שברוסיה הלבנה (בלארוס), והיה מבין הפעלים הבולטים בכל ענייני הפצת היהדות ברוסיה ותיקון המקוואות ברחבי ברית המועצות. כן המשיך בכל פעולותיו הקדושות גם לאחר עלייתו ארצה, עד לפטירתו.

זכה להתבטאות נדירה מאת הרבי הריי"צ -
"ווען איך וואלט געהאט נאך אפאר מוישע'ס, וואלט איך איבערגעקערט גאנץ רוסלאנד".
ועוד כותב כ"ק אדמו"ר הריי"צ: "מכ"ק אאמו"ר הרה"ק, הכ"מ, שמעתי פעם בדברו אתי אודותיך, כי הנך עסקן טוב ובסדר, און דורך עם קאן מען דורך פיהרין א ענין, כי יכול להתעכב על דבר".
אמר הרבי הריי"צ: "שיש לו חורש טוב, זורע טוב, קוצר טוב", וחסידיהם הסבירו שהחורש הינו הרה"ח בן-ציון שם-טוב ע"ה, והזורע הינו הרה"ח ר' יענקל זארוויצער הי"ד, והקוצר מסתפק הנני האם שייכוהו להרה"ח ר' משה אקסלרוד ע"ה או להרה"ח ר' בנימין גורודצקי ע"ה (מפיהרב אשכנזי ז"ל).

החומר הנדפס כאן הינו כטיפה מן הים אשר ניתן לספר על סבינו, אך פטור בלא כלום אי אפשר ואי"ה עוד חזון למועד להשלים היריעה.
בהזדמנות זו הננו לפנות בבקשה לבני המשפחה שי' וכל מי שיש בידו סיפורים, מכתבים, עובדות כדו' מהסבא אשר בלימנעו בר להגישו למערכת.
הסיפורים, הראיונות והעובדות בקובץ לוקטו מכמה וכמה ספרים ועל כן אין המערכת אחראית על טעויות וכדו'.
קובץ זה הינו משפחתי.

תולדות חייו של הרה"ח ר' משה אקסלרוד ע"ה

הרב החסיד ר' משה אקסלרוד נולד בשנת תרנ"ג לאביו ר' אברהם חיים, בעיירה דאקשיץ שברוסיה הלבנה (ברוסית – Докшыцы Минск, Беларусь).

דאקשיץ היא עיירה בגבול פלך מינסק ופלך ווילנה ובעקבות כך היו גרים בה גם יהודים ליטאים. החסידות חדרה לדוקשיץ עוד בימי אדמו"ר הזקן והייתה בה קהילה חסידית עד מלחמת העולם השניה. בספר "בית רבי" מוזכר חסיד של אדמו"ר הזקן ר' זליג מדוקשיץ שהיה ידוע באותם ימים כאיש רוחני.

בימי הרבי ה"צמח צדק" כבר היו החסידים רוב מנינה ורוב בנינה של העיירה. החסידים מה'שטיבל' של סטארשעלע - שבימי אדמו"ר האמצעי היו מקושרים לר' אהר'לע סטראשעלער – עכשיו היו למקושרים החזקים ביותר לרבי ה"צמח צדק".

בשנת תר"ג הכריחה הממשלה את רבינו הצמח צדק לנסוע על פני המדינה, ובשנת תר"ד נסע בכמה ערים ועיירות וביקר גם בדוקשיץ (ראה לקו"ד).

דאקשיץ הייתה קהילה של חסידי חב"ד וכשהיה ר' משה לערך בן תשע נסע אביו לאמריקה, כשבכוונתו להשיג עבודה ולהביא בעקבותיו את אשתו ובניו הקטנים, אך למרבה הצער לאחר כשלוש שנים נפטר האב באמריקה, והותיר ברוסיה את אשתו האלמנה ואת בניו היתומים (היה לר' משה עוד אח שרח"ל בהיותו ילד 'שקצים' הטביעו אותו בנהר ונהרג על קידושה').

ר' משה עבר לגור עם אמו מרת נחמה פייגא, אצל אביה החסיד ר' שאול שהיה חסיד והיה מה'זיצער'ס' ('יושבים') אצל כ"ק אדמו"ר ה'צמח צדק' בליובאוויטש וממנו קיבל את חינוכו החסידי.

תולדות חייו של הרה"ח ר' משה אקסלרוד ע"ה

ב.

כשהיה ר' משה צעיר לימים שלח אותו סבו לליובאוויטש ומשם נשלח ללמוד ב'מכינה' בהאראדיטש שעמדה תחת השגחתו של הגה"ח ר' שלמה זלמן הבלין ע"ה. ר' משה היה מתמיד וירא שמים בטבעו וכבר אז על אף גילו הצעיר הצטיין בהתמדה בלתי רגילה. ובדו"ח שנשלח בתקופה ההיא לכ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע ממצב התלמידים והנהגתם, ליד שמו של התלמיד משה אקסלרוד מופיעה ההגדרה "מיוחד בהתמדה".

אח"כ עבר ר' משה ללמוד בליובאוויטש ושם עם הזמן נוצר קשר מיוחד בין משה הצעיר ובין אדמו"ר מוהרש"ב, קשר שהלך והתהדק, כפי שיעיד הסיפור שסיפר הרה"ח חיים משה אלפרוביץ' שהרבי הרש"ב היה אוהב מאד את ר' משה ובאחת הפעמים כשנכנס ר' משה לרבי הרש"ב והרבי היה אז עם מגבת על הכתף ורצה לגשת ליטול את ידיו אך בראותו את ר' משה הוריד את המגבת מהכתף ונתן לו "שלום עליכם" והחל לדבר איתו עד שהרבנית שטערנא שרה פנתה לר' משה ביקשה ממנו 'רחמנות' על הרבי הרש"ב שילך הצידה כדי שהרבי הרש"ב יוכל ליטול ידיים. ולאחר מכן בארוחה המשיכו בשיחתם.

ר' משה מצא באדמו"ר הרש"ב 'אבא' רוחני, וידוע שאדמו"ר הרש"ב גמל לו באהבת נפש. גם 'אמא' מצא לו וכידוע שהיה גם בן בית אצל הרבנית רבקה, אשת אדמו"ר המהר"ש. "הקירוב היה עד כדי כך", מעיד הרב רפאל נחמן כהן, "שבאותם ימים ניטש בין ה'תמימים' ויכוח בדבר הסיבה לקירובו המיוחד של ר' משה לבית הרבי. היו שאמרו כי סיבת הדבר הייתה מינויו להיות מדריך ומחנך של אחד מנכדי אדמו"ר המהר"ש, והיו שאמרו שהדבר נעוץ בהיותו הממונה והאחראי על 'קופת בחורים', ור' משה שהיה גייס הכספים שלה, הלביש בדמי הקופה בחורים חסרי אמצעים ודאג למחייתם של אלו שלא היה להם מה לאכול. ר' משה ידע לתת באהבה, בלי לבייש, והבחורים היו מכנים אותו "די מאמע פון די בחורים (-האמא של בחורי הישיבה)..."

תולדות חייו של הרה"ח ר' משה אקסלרוד ע"ה

ובכל זאת, מסיים ר' רפאל כהן, למרות עיסוקיו בדברים אלו, הוא מצא את הזמן הדרוש ללימוד, הוא היה הוגה בתורה יומם ולילה, והצליח להקדיש מספר שעות בכל יום גם לעבודת התפילה. ולמרות שבליובאוויטש הייתה שמירה קפדנית על זמני הלימוד, ר' משה היה בין הבחורים הבודדים שקיבלו היתר להגיע באיחור ל'סדר' הלימודים מחמת שהתפללו באריכות."

עדות החושפת מעט מפעולותיו של ר' משה בליובאוויטש מספר הרב זלמן שמעון דווארקין ע"ה, רבה של קראון הייטס 'שהוא חב את חייו לר' משה' ומעשה שהיה כך היה: "כשהגעתי מרוגוצ'וב לליובאוויטש הייתי נער צעיר חסר ניסיון וחסר כל פרוטה. זמן קצר לאחר בואי פרצה באיזור מגיפת הטיפוס רח"ל שלא פסחה גם מעל תלמידי הישיבה. והיות שהמחלה רח"ל מדבקת, לכן כל מי שנפל למשכב הכניסוהו לבידוד ולא היה כמעט מי שיבוא ויטפל בהם. וגם אני, מספר הרב דווארקין, נדבקתי במחלה והיה חשש רציני לחיי וביותר כיוון שהייתי רחוק מלהיות גיבור פיסיית. ואז הופיע ר' משה כמו מלאך מושיע אשר דאג להביא לי סמי מרפא ומזון ורחץ אותי, וכל זה תוך סיכון חייו. אח"כ נודע לי שטיפל כך גם באחרים, וכתוצאה מהדאגה והטיפול שלו נשארנו אני וחבריי בחיים..."

ר' משה היה מקורב למשפיע ר' שמואל גרונם אסתרמאן ואף העלה עלי כתב את שיעוריו על התניא. לימים בקשו כ"ק אדמו"ר נשי"ד שישלח לו את רשימותיו מביאורי ר' גרונם, וכך כותב הרבי נשי"ד להרה"ת הרב שנ"ז גרליק רבה של כפר חב"ד: "מה ששואל אם יש אצלי רשימות של חסידים קודמים בביאור על התניא, הנה בטח יש אצלו ההעתקה ממה שנמצא אצל הרה"ג והרה"ח וכו' מוהר"ם שי' אקסלרוד..."

בליובאוויטש התחבר אל שנים מבחירי התמימים ר' חיים זלמן קזלינר ואל הרב פוגורלסקי.

ג

בשנת תרע"א, כשמלאו לר' משה 18 שנה, קרא לו כ"ק אדמו"ר הרש"ב וציווה עליו ללמוד ולקבל 'סמיכה' לרבנות על מנת שיוכל לשמש כרב בפועל באחת מקהילות רוסיה.

ר' משה למד והוסמך לרבנות על ידי רבה של ליובאוויטש הרה"ג הרב ר' דוד יעקבסאהן ז"ל (בפועל רק לאחר חתונתו החל לכהן ברבנות. ר' משה נשא לאישה את בתו של הרה"ח ר' יהודה לייב שפירא. ר' לייב זה בא באותם זמנים לכ"ק אדמו"ר נ"ע וזכה אז לברכתו שיהיו חתניו חסידים ויראי שמים.)

כעבור ארבע שנים, בשנת תרע"ה, כאשר הגיע לאחר נישואיו עם רעייתו לליובאוויטש לרגל ראש השנה, נכנס ליחידות לרבי הרש"ב, ואז הורה לו הרבי לקבל על עצמו את עול הרבנות בפועל. ר' משה החל להתנצל שהוא צריך עדיין להשתלם בלימוד התורה, ומה גם שחותנו הבטיח לו שיחזיק אותו על שולחנו מספר שנים ואין עליו את דאגות הפרנסה, אולם הרבי ענה לו ש'תמים' צריך לדאוג גם לזולת, והורה לו לפנות לרוסיה התיכונה ולחפש שם משרת רבנות. ר' משה הזכיר שאפשר להתגורר באותם ערים רק אם מקבלים היתר מיוחד מטעם השלטונות, והרבי ענה לו על כך באופן נחרץ, "יהיה היתר".

מצויד בברכה זו החל ר' משה לתור אחר משרת רבנות. באותו זמן התקבלה ידיעה שבעיירה בליוב בליוב מחפשים רב, ר' משה שאל את חוות דעתו של הרבי, וכשקיבל את ברכתו הק' נסע לשם והוכתר לרב הקהילה.

הוא הגיע לעיירה שבה התגוררו כמאה משפחות יהודיות, הוא היה יכול לבחור בחיים שקטים באותה קהילה אך חינוכו בליובאוויטש דחף אותו קדימה והוא החל מיד עם בואו בפעילות ענפה בתחום הרוחני.

תולדות חייו של הרה"ח ר' משה אקסלרוד ע"ה

תוך זמן קצר ייסד בעיירה שתי כיתות של 'חיידר' וניהל בדרכו המיוחדת מערכה לשמירת השבת. עד בואו לבליוביה היו יהודים רח"ל שפתחו חנויותיהם בשבת,

ר' משה קרא להם והסביר להם בדברי נועם את חומרת חילול השבת, שהכספים שמרווחים תוך כדי חילול השבת אין בהם כל מזל וברכה והם מתבזבזים על ענינים בלתי רצויים ומכאיבים.

מאידך, כששומרים את השבת הקב"ה אשר זן ומפרנס כל ברואי עולם דואג גם להם ממלא את כל צרכם והם רואים ברכה בכספיהם ובמעשי ידיהם. בעלי החנויות שהיו יהודים פשוטים התרשמו מדבריו החמים של ר' משה וסגרו חנויותיהם בשבת קודש.

בליוב שהה ר' משה מספר שנים בלבד ומשם עבר (בשנת תרע"ז) - לפי הוראת אדמו"ר הרש"ב - לז'לאבין - עיר במחוז הומיל (ברוסית - Гомель, Беларусь Жтобиц). התברר שהרב שכיהן בז'לאבין לפניו, נאלץ לעזוב את העיר בגלל סיכסוך עם הקצבים, "ואילו אתה", אמר לו הרבי, "הנך מסוגל ללכת עם כולם במועצות חכמה, בתקיפות ובנועם כאחד, ולבטח תמצא את הדרך שכולם יקבלו אותך". והיה לרב בז'לאבין בין השנים תרע"ז-תרפ"ז (ואח"כ עבר לסוראז' כמובא לקמן, במכתב של הרבי הרי"צ שמברכו על מינויו לרב בסוראז').

באותם ימים כבר החלו רדיפות הדת של השלטון הקומוניסטי בכל רחבי רוסיה וכדאי לציין אשר בימים טרופים אלה משרת הרבנות הייתה מסירות נפש של ממש ובכל זאת, בהגיע ר' משה לכהן בעיר במשרת הרבנות, החלו בה חיים תוססים של יהדות ותורה.

תולדות חייו של הרה"ח ר' משה אקסלרוד ע"ה

פעילותו של ר' משה באותה תקופה הייתה בגלוי ובסתר. בגלוי פתח ר' משה את דלת ביתו לפני כל יהודי ולא היה יום בשנה שלא היו מגיעים אליו הביתה יהודים בני העיר וממקומות אחרים בבקשות של סיוע גשמי ועזרה רוחנית ור' משה היה מקבלם בסבר פנים יפות בחיוך חם ומקשיב בסבלנות תוך התייחסות עמוקה לדבריהם. היו יכולים לראות על אלו שבאו שלאחרי שיצאו מביתו, זה מהרהר עדיין בתשובה לבעיה הלכתית שקיבל וזה מחייך בשביעות רצון מבעיה גשמית שזה עתה נפתרה לו.

ואילו בסתר, לר' משה היה נסיון רב בשליחויות מאת כ"ק אדמו"ר הרש"ב נ"ע וכ"ק אדמו"ר הרי"צ שבאחת מהם הוטל עליו לנסוע בין ישובי אנ"ש ולפעול שם כמו בא במכתב ששלח אליו כ"ק אדמו"ר הרי"צ בתקופה ההיא:

"... הנני בזה לשום עליך מלאכה אחת, והוא אשר תטיב לחקור ולדרוש הנעשה בכל עיר ועיר מפלך מאגיליעוו, מינסק, וויטבסק הקרובים אליך, בדבר חדרים, ולימודי דא"ת, אשר להיותך קרוב לשם ויודע [א]תה אדערסין למי לכתוב, אשר בוודאי ימצאון ת"ל מתלמידינו ואנ"ש שי' הידועים לך, ואנכי לא אדע אותם, ע"כ תכתוב עמהם, וחברא חברא אית לי, ותודיעני לפה לכל אשר..."

ובמכתב נוסף כותב אליו:

"מו"ה משה שי'.

מכתבו מי' לח"ז לידידינו ראד"מ שי' ראיתי, וגם ראיתי מכתב מגיד השיעורי' ר"א שי' הערמאן, והנני נהנה בזה אשר מתרחב עסקו הטוב, והשי"ת יהי בעזר. אמנם בהכרח הדבר אשר בפה יהי' ידוע משמות באי כח במסחרו בכל עיר ועיר, וכמו הערמאן הנ"ל הרי כמוהו יש באי כחו גם בעיר אחרת ושלישית וצריכי' לדעת זאת דבר דיבור על אופנו, למען אשר נוכל להתבונן בכל עת בהגדלת והרחבת המסחר, והשי"ת יהי' בעזרו...

תולדות חייו של הרה"ח ר' משה אקסלרוד ע"ה

טוב ונכון הי' הדבר באם שהי' באפשרו להיות בויטעבסק בדבר התיסדות סניף ממסחרו כי שם הי' ידידינו הרב ר' אברהם אלי' שי' ומאיזה סיבה לא יוכל לנהל עסקו, ובפרטיות בלתי נודע סיבת הדבר, ע"כ הי' כדאי שיהי' על אתר לידע פרטי הדברים, ואם הי' אפשר להשיג איש מקומי אשר הוא ינהל העסק כאשר ראוי כלומר לראות שהסחורה יהי' נמכרת בכל חנות וחנות ואשר יתרבו הקונים על כל המיני סחורה של בית מסחרו, וזה יהי' עסקו כל היום לילך מחנות לחנות לעורר לקנות סחורה לכל איש ואשה במה שנדרש, כי סחורת אנשי' לחוד וסחורת הנשים לחוד, ובעד זה יכול להבטיח לשלם עד שני צעראנצעס לחדש שכירות לאיש ההוא,

כמובן אשר יהי' מסור ונתון רק לזה) ואם יספיק פחות מזה מה טוב, רק באם שהוא הכרח אז עד סכום כזה) להרבו' בקונים על כל מיני סחורה של הקאפאראטיוו, ויבטיח לו זאת מעצמו, וגם יודע ויבקר אם מתרבים הקונים, ובמשך חדש או שניים יכולי' לראות פעולת האיש וחריצותו בזה. והשי"ת יהי' בעזרו ויתן לו פרנסה טובה בריבוי קונים טובי' ומסחרו יפרץ ועיקר גדול שיהי' חשבון ברור ומסודר בכל הפרטים.

וכך כותב ר' משה עצמו על אודות שליחיות אלו:

"...אני זוכר עוד מלפני שנת תר"פ כשהייתי אז כבר בז'לאבין בא אליי שליח מיוחד מרוסטוב - הרה"ח ש.ז. הבלין ששלחו כ"ק אדמו"ר נ"ע וגם כ"ק אדמו"ר הריי"צ הוסיף מילים אחדות שהגיע כבר הזמן לפעול בענין האגודות בכל עיר גדולה ללמוד דא"ח ולחזק את אנ"ש בכל אתר ואתר לקביעות עיתים לתורה וגם לרומם את מצב אנ"ש ברוחניות ע"י התוועדות. וגם צירפתי את ר' יעקב מסקאליסק שהי' אז רב בזארוויץ' הסמוכה לעירי ושלושתינו - להבדיל בין החיים - עשינו סדר שכל אחד מאיתנו קיבל חלק מעבודה זו.

אני קיבלתי על עצמי שתי פלכים פלך מינסק ואגפיה ופלך מוהילוב ואגפיה. בהתחלה עשיתי נסיון בבאברויסק (אשר בפלך מוהילוב) ועלתה בידי אז לפעול גדולות בבאברויסק כחבורות ללימוד משניות וש"ס וכמה בתי כנסיות ולבד זה בגינן בתי כנסיות המרכזיים ללימוד דא"ח בחול ובשבת קודש. ומינתי אז גם משפיע את אביו של הר"ר בנימין גורודצקי [ר' שמחה], והיה לפאר ולתפארת והיה קשר בין כל אנ"ש והתמימים וכל אחד את שלו ולעת מן העיתים הייתי בא לבקר שם והיה התוועדות עם כל החבורות (משניות וש"ס) וכן במינסק, רוגצ'וב ועוד, אך שהייתי אז רב בעיר וטרוד בישיבה שייסדתי בז'לאבין וגם תלמוד תורה. ואח"כ בימי נשיאות כ"ק אדמו"ר [הריי"צ], כל הזמן הייתי בין הפעילים בכל העניינים בין בענייני חינוך ובין בענייני הדת, תיקון מקוואות ברחבי אוקראינה ונתתי נדבה במשך חודשים בשנה לכוונה זו והעיקר לאנ"ש בלימוד הדא"ח וכו'... וממש במסירות נפש מה ששמו עלי הוצאתי לפועל בעזה"י בהצלחה... "אלוהם דברי ר' משה.

כפי שכתב, בשנת תרפ"א פתח ישיבה בשם 'מחלקת תומכי תמימים'. על פתיחת ישיבה זו ועל האווירה שהייתה אז בעיר ז'לאבין, על כהונתו של ר' משה כהרב הצעיר ועל לימודו אצלו בסוראז', מספר הרה"ח הרב ר' מרדכי שוסטרמן ע"ה בספרו 'למען ידעו... מז'לאבין לנוי – יורק'.

וכך הוא מתאר:

"...העיר ז'לאבין שוכנת בין הערים: האמעל למזרח, באברויסק למערב, רוגצ'וב לצפון, ומחוז וואלין כמו ברדיצ'וב, ז'טאמיר, ווילעדניק, אורוטש לדרום, וז'לאבין באמצע. כידוע אדמו"ר הזקן והרה"צ רלוי"צ מברדיצ'וב היו מחותנים, כי בתו של אדמו"ר האמצעי נשאה לנכדו של הרה"צ רלוי"צ,

תולדות חייו של הרה"ח ר' משה אקסלרוד ע"ה

והחתונה המפורסמת שנקראה בשם 'די גרויסע חתונה' היתה בעירנו - ז'לאבין ויתכן שהטעם שעשו החתונה בז'לאבין הי' מפני שז'לאבין שוכנת באמצע בין ברדיצ'וב לליאדי, ובפרט כי הרבה חסידי חב"ד [דאז] גרו בהאמעל באברויסק וכו'... שהיו בוודאי נוכחים בחתונה ובפרט בחסידים המפורסמים כמו הרה"ח ר' יצחק אייזיק עפשטיין (הנקרא ר' אייזל האמלער) והרה"ח ר' ברוך מרדכי [אטניגר] באברויסקער ועוד.

היו בז'לאבין כמה יהודים ת"ח, יודעי ספר, אבל ברובם היו 'א חסידישע בעה"ב' (כמו שהרבי הריי"צ מציירם בשיחותיו משנות לענינגראד). בבית הכנסת היו הרבה ספרי חסידות חב"ד הנדפסים, לקו"ת, תו"א וכו' (אפילו 'פלח הרימון' להרה"ח ר' הלל מפאריטש ז"ל הי' שם) על אחד הכתלים הי' תלוי קלף גדול וכתוב עליו בכתב של ס"ת מכתבו של אדמו"ר האמצעי 'שלא לדבר בשעת התפילה' ולמטה הי' כתוב היארצייטן של אדמו"ר הזקן, אדמו"ר האמצעי, אדמו"ר הצ"צ, וגם של ר' הלל מפאריטש (עיר פאריטש לא רחוקה היא מעירנו – וככל הנראה שהקלף נכתב בזמן נשיאותו של הרבי המהר"ש).

בז'לאבין היו תשעה בתי כנסת: 1. ביהכ"נ המרכזי שלנו (שאבא ז"ל היה השמש שם). שנקרא 'קראמער' שוהל (מפני שאחרי השריפה, נדבו תושבי 'קראמע' קורות בשביל ביהכ"נ) הרב הי' מתפלל בביהכ"נ זה). די גרויסע שוהל. 3. די קליין שטיבל. 4. די מתנגדי'שע שוהל – בימי כבר התפללו גם בהמתנגדי'שע שוהל בנוסח האר"י, ורק מבנה ביהכ"נ הי' מתנגדי'ש (בלי חדר שני שנקרא 'חבד'ניצע). כל ארבעת בתי הכנסת הנ"ל היו על ה'שוהל – הויף' (מגרש בתי הכנסת). 5. היה על ההר שנקרא 'בארג שוהל'. 6. הנקרא 'טעמע'ס שוהל' (ע"ש אישה נגידה, טעמע נאמן שמה, שבנתה את ביהכ"נ).

7. קראפילאוסקע (השכונה שמעבר השני של המסילת ברזל). 8. 'די נייע פלאנען' שוהל (בנינים גבוהים). 9. ביהכ"נ שליד תחנת הרכבת. (בכל בתי הכנסת התפללו נוסח האר"י. מסתמא בשנים מלפנים התפללו שם בנוסח אשכנז, אבל בימיי כבר התפללו נוסח האר"י. ראיתי רק שני יהודים שהניחו תפילין בנוסח אשכנז.)

בימיי היו בעיר שני רבנים:

1. דער 'אלטער' רב [הרב המבוגר], - הרב ווילדא, יהודי זקן ונשוא פנים, ות"ח גדול מדורות הרבנים.

2. דער 'יונגער' רב [הרב הצעיר]. (כמו בהרבה עיירות בקושי יכלו להחזיק רב אחד, אבל היו מוכרחים שיהיו שני רבנים מטעמים שונים..)

אבל הרב שניהל את העיר היה 'דער יונגער רב' - הרב הצעיר. בזמני היה הרב הצעיר הרב התמים משה אקסלרוד. (שמילא את מקומו של גיסו הרה"ח ר' מנחם מענדל דובראווסקי, שהי' מקודם רב בעיירה 'סטרעשין' הסמוכה לז'לאבין, וע"ש זה היה נקרא דער סטרעשינער רב, היה חותנו של הרב התמים זלמן שמעון דווארקין ז"ל שהיה הרב של ליובאוויטש בניו - יורק עד יום פטירתו.)

הרבנים הצעירים היו חסידיים אמיתיים, תמימים ומקושרים לרבנותינו. בכלל הייתה בעיר אוירה חסידית. הזקנים היו מספרים סיפורים אודות 'א גרויסע חתונה' בין המחותנים אדמו"ר הזקן עם הרה"צ ר' לוי"צ מברדיצ'וב. היו באים לאסוף 'מעמד'. זכורני שהרה"ח ר' יצחק מתמיד הי"ד היה רגיל לבוא... וכאשר נתבטלה הישיבה בליובאוויטש (בשנות המהפכה - רעוואלוציע) התקיימו בעירנו איזה שנים גם מחלקות משיבות תו"ת (כנזכר ממכתבי אדמו"ר הריי"צ נ"ע)..

ג.

הישיבה בז'לאבין הצליחה לקרב צעירים רבים לתורה, ור' משה שלח חלק מהם ללמוד ב'תומכי תמימים'. ביניהם החסיד והמשפיע המפורסם ר' ניסן נעמנוב, שר' משה קירב אותו והביאו לביתו. תחילה למדו השניים ביחד נגלה וחסידות, וכעבור זמן מה שלח אותו ר' משה ל'תומכי תמימים'. משום מה, ר' ניסן לא נקלט וחזר לז'לאבין, ר' משה המשיך ללמוד איתו עד ששלח אותו בשנית, ואז התעלה שם ונהיה לר' ניסן המפורסם.

וגיסו של ר' ניסן - ר' ישעיהו דנבורג נהיה לגיסו בז'לאבין ובעקבות מעשה שקרה וכפי שמסופר בספר 'אלה תולדות פרץ' להמשפיע ר' פרץ מוצ'קין: "תקופת ראשית הסתיו, אלו ימים שבהם אין עבודה בשדות ומספרים בתור 'מילתא דבדיחותא' שבתקופה היא שאין בשדות עבודה אז הפכו האיכרים, בעלי בתים לבעלי עגלות והיו נוסעים בדרך שבין ז'לאבין לבוורויסק. שם בבורויסק היתה אכסניה ושמה 'די זשעבינער אכסניה' ושם היו מתקבצים כל הבעלי עגלות. בעל האכסניה היה מוכר כוס שיכר בעבור קופיקה אחת, או סכום דומה. פעם אחת, שאל אחד הקצבים את בעל האכסניה כמה כסף הוא רוצה עבור חבית שלימה, אמר לו בעל האכסניה בדרך צחות "אם תוכל להגביה את החבית (שהייתה גדולה, כמובן) – תקבלנה בחינם!" ניגש הקצב לחבית והגביהה ויצא עימה מהאכסניה [ידוע ש'קצבים' הינם אנשים בעלי בשר, אנשים חזקים ובעלי זרוע]. .... ולעניינינו, בתקופה הזאת אין עבודה בשדות והרב משה אקסלרוד הרב דז'לאבין הזמין את ר' ישעיהו שיבוא אליו כדי לשחוט עבור קהילתו בז'לאבין זאת כיון שהשוחט החסידי של העיר נפל למשכברח"ל.

ר' ישעיהו נענה להסכמה והגיע, ובהיותו שם הציעו לו להשתדך עם מרת העניא אחותו של ר' ניסן נמענוב. ר' יצחק נמענוב אבי המדוברת היה איש נכבד ומעורב בענייני הקהל. הוא ידע היטב עד כמה קשה הרבנים טובלים מבני עדתם בכלל ומהקצבים בפרט ומשאר בעלי המלאכה הנזקקים להשגחתו של הרב.

לכן התנה את הסכמתו לשידוך בכך שהחתן המיועד לא יקבל על עצמו משרת רבנות בשום מקום זאת כדי שבתו לא תצטרך לסבול כמו שאר נשות הרבנים בערים אחרות...

עם זאת הסכים החותן ר' יצחק שלעתיד יהיה ר' ישעיהו שוחט אבל לא בעיר מגוריו - ז'לאבין. כתוצאה מתנאי זה התקבצו קצבי ז'לאבין סביב ביתו של ר' יצחק 'החותן' וניפצו את חלונות ביתו כמחאה על כך שאינו מאפשר לר' ישעיהו החסיד להיות השוחט עבורם....

בסופו של דבר ר' ישעיהו היה לשוחט בעיירה שעצדרין במקומו של החסיד המפורסם ר' זלמן משה היצחקי שעבר אז להיות שוחט בנעוול....

ר' משה פתח גם חדרים מחתרתיים נוספים בז'לאבין. מסופר על הרה"ת ר' אברהם פריז ע"ה שהיה נוסע כל שנה לרבי הריי"צ ואף גם בזמנים קשים של סכנת נפשות אשר זריקת יהודים מחלון הרכבת היה שעשוע נעים גם אז לא וויתר על הנסיעה לרבי. כאשר הגיע לרבי באחת משנים קשות אלו נתן לו הרבי סכום כסף גדול של 1000 רובל על מנת שיעביר "לרה"ת משה אקסלרוד עבור החדרים המחתרתיים שהקים בז'לאבין".

הישיבה בז'לאבין החזיקה מעמד עד שנת תרפ"ב אז פזרו הקומוניסטים את הישיבה בדרכם הידועה של לקיחת מגידי השיעורים לבית הסוהר, דבר הגורם לשאר התלמידים לברוח מעצמם.

במכתבים מהתקופה ההיא, מבקש אדמו"ר הריי"צ מר' משה לדווח לו על רבנים מאנ"ש שאין להם הכנסה מספקת, כיוון שברצונו לתמוך בהם. ואכן, כספים רבים עברו דרך ר' משה לרבנים ומשמשים בקודש שונים. כפי שספרה בתו מרת מלכה שרמן, שאביה ר' משה שלחה בהיותה בגיל 9 להעביר כספים בעיירות ברחבי רוסיה הלבנה - בלארוס – כי ילדה קטנה לא יבדקו אותה והיה שם עליה את הצרור עם הכסף בתוך הבגדים והיה קושרו עם כמין סיכה. פעם אחת שלח אותה אביה אל הרב שלמה יוסף זוין ע"ה ובאמצע הדרך נפתחה הסיכה ודקר לה בגב במשך כל הנסיעה אך לא צווחה ולא הוציאה שום הגה מפיה ביודעה שכאשר תצעק עלולה היא לחשוף את מעשי אביה ובכך נסעה במשך כמה שעות עם דקירה בגב.

כשהגיעה לביתו של הרב זוין מיד צעקה לעבר הרבנית "שכואב לה בגב" והיא מיד מיהרה והרימה את בגדה וראתה דקירה עם דם. וכל זה ע"מ לא לחשוף את מעשי אביה, וזהו רק סיפור אחד מיני אלף ממסירות הנפש של החסידים, אנשי הדור ההוא.

מעשה נועז נוסף שר' משה היה מעורה בה באופן בולט – עד כדי מסירות נפש - בזמן שכיהן כרב בז'לאבין. מובא כאן:
הבולשביקים רצו להרוס ברוסיה את אמונת הגויים אבל קשה היה להם לעשות זאת כיוון שאלו האחרונים היו אדוקים מאד ובפרט בכפרים ובעיירות קטנות. לכן הביאו לבתי היראה שלהם כמרים צעירים וחופשיים בדעותיהם וכך לאט לאט הסיירו מהם את אמונתם הישנה באמרם בגלוי שנותנים להם אמונה חדשה אבל כוונתם היתה לבטל בסופו של דבר גם את החדשה ואמנם

תולדות חייו של הרה"ח ר' משה אקסלרוד ע"ה

הצליחו בכך. בדרך זו רצתה היעביסקציה לנהוג ח"ו גם ביהודים. לשם כך הזמינו לאסיפה גדולה כמה רבנים קלי דעת שיוכלו להפיק את זממם על ידם, לעשות "קולות" בדת, עד אשר יבצעו את כוונתם הרשעה וכו'.

כמובן שאת הרבנים החרדים והיראים לא הזמינו לאסיפה זו. אבל היו כאלה בין המוזמנים חרדים ויראי שמים אך תמימים בטבעם ולא הבינו את כוונת הממשלה אשר בשקר יסודה. בשמוע הרבי הריי"צ על דבר האסיפה ערך מכתב כללי ארוך נגד האסיפה בו מבאר הוא את כוונתם הרעה והזהיר באזהרה נוראה לבל ישתתפו באסיפה זו משום שתמימי הדעה שמחו על הכרזת האסיפה בהיותם סבורים שהממשלה התחילה לנטות מעט לצד אמונה ודת, ולכן צריכים היו להאיר את עיניהם בזה. המכתב נערך ע"י הרבי לפני מאסרו, ועריכת מכתב זה הוא אחד מהטעמים למאסרו, שע"י מאסרו יתבטל מכתבו אשר הבינו שיעשה רושם, אולם המכתב התפרסם בלאו הכי. סיפרו אז שבהיות הרבי במאסר, תבעו ממנו בין השאר והציקו לו לפני שחרורו שיבטיח להם לא להוציא לאור את המכתב,

והרבי הבטיחם מתוך הכרח, אבל רצונו הקדוש היה שהמכתב כן יתפרסם. משום כך הלכו החסידים והעתיקו את המכתב למאות עותקים, כפי שכותב הרה"ח ר' רפאל נחמן כהן ע"ה בספרו 'שמועות וסיפורים': "זוכר אני היטב כיצד ישבנו בבית אבי אנו ורבים מהתמימים והעתקנו את המכתבים להעתקים רבים". לאחר שהעתיקו את המכתב בהעתקים רבים העבירו את המכתבים לר' משה אקסלרוד שהיה באותה התקופה רב בז'לאבין, והוא שלח את כל המכתבים האלה להרבה רבנים שהוא הכיר וכתב בראש כל מכתב "מצאתי זאת ואינני יודע מי כתבו" ולא חתם את שמו, כך לא ידעו מי הכותב ומי השולח כדי שאם רודפי האדם - 'הקומוניסטים' - יתפסו את המכתב לא

תולדות חייו של הרה"ח ר' משה אקסלרוד ע"ה

ידעו שהוא השולח כי אם היו יודעים שר' משה הוא זה שהפיץ את המכתב היה נשלח לעשרות שנים לסיביר. המכתב עשה רושם על קהילת הרבנים והם הבינו את מזימתם השקרית של הרשעים.

ר' משה, בנוסף לענייני עסקנותו היה גם איש צדקה וחסד. דוגמא לכך רואים בסיפור הבא: באחת מהשנים כשכיהן ר' משה כרב בז'לאבין נקלע לעיר הרה"ת ר' מ"מ קפלן שהשלטונות אסרו אותו בתואנות שווא. מיד התערבו בשבילו נכבדי העירה ובראשם ר' משה רב העיר עד שהצליחו להביא לשחרורו.

ה

בינתיים החמירו רדיפות הדת ובאחד מאותם ימים קשים (היה זה לערך בתרפ"ב) נקרא ר' משה בדחיפות אל בית אדמו"ר הריי"צ תוך הוראה חמורה שלא להודיע לאף אחד להיכן הוא נוסע. כשהגיע, מצא שם עוד תשעה חסידים שנקראו אל הרבי הריי"צ, שם, כפי שסיפר בהזדמנות הרה"ח המשפיע הידוע ר' מענדל פוטרפס ע"ה, העשרה נשבעו אמונים שהם מוכנים ללכת באש ובמים כדי לעמוד על משמרה היהדות בכל רחבי רוסיה.

(אלו הן כורתי הברית הידועים לע"ע: משה אקסלרוד | ירחמיאל בנימינסון | סימון יעקבשוילי | יצחק יעקב מינקוביץ | יעקב זכריה מסקאליסק | אלחנן דוב מרוזוב | בן ציון שם טוב)

מסופר שבאחד מימי הסבל הקשים ברוסיה הסובייטית התוועדו החסידים והיו שם שני חסידים שרקדו על השולחן ריקוד חזק וחי שחסידיים אמרו שזה היה ריקוד של מסירות נפש והשניים היו ר' משה אקסלרוד ור' יעקב זוראוויצ'ער - מסקאליסק.

תולדות חייו של הרה"ח ר' משה אקסלרוד ע"ה

עוד מספרים על מסירות הנפש של ר' משה שפעם ביקש כ"ק אדמו"ר הריי"צ מר' שמחה גורדצקי ע"ה ללכת לאיזה שליחות מסוכנת והוא התלבט. אמר לו כ"ק אדמו"ר הריי"צ "למה שאני מבקש מר' משה אקסלרוד איזה שליחות הוא מיד עונה לי שהוא מוכן ללכת ואילו אתה מתלבט"....

לאחר שהיה חשש גדול שהקומוניסטים יאסרו את ר' משה בגלל פעולתו 'הלא חוקיים' בנושאי יהדות, עבר בקיץ תרפ"ז לעיר סוראז' (עיירה לארחוקה מויטבסק), לא לפני שמינה למחליף את הרה"ח ר' ירחמיאל בנימנסון לרב העיר ז'לאבין.

לא לחינם עבר ר' משה לגור בסוראז', עיירה זו כבר נודעה שעה שכיחן בה הרה"ח יוסף תומרקין מגדולי חסידי הרבי הצמח צדק.

תוך זמן קצר התמנה בעירו החדשה לרב והקים שם ישיבה קטנה שמנתה כיתה אחת של 10 תלמידים. למגיד שיעור התמנה הרה"ח ת ישעיה אלעווסקי. בסוראז' אף ניהל חדר מחתרתי אשר היה במצב כספי כבד וחובות רבים ור' משה החזיקו במסירות נפש ממש אך כמה שבועות לפני ר"ה נאסרו שני מלמדים מהחדר ואז נחלש קצת החדר ובמקום שישים תלמידים שהיו בחדר נשארו שלושים. ובת"ת של ר' משה נשארו ד' מלמדים שלימדו את הנערים כל היום. הקומוניסטים שהדבר מאד עיצבן אותם רדפו את החיידר מאד מאד ושלחו מרגלי חרש לחפש ולחקור את העניין. וכפי שמתאר זאת הרה"ח ר' מרדכי שוסטרמן בספרו "למען יידעו":

"...לעיל הזכרתי שבשנת תרפ"ז עזב הרר"מ אקסלרוד את ז'לאבין. הוא התקבל לרב בעיר סוראז' – רבנות די מכובדת (הרבי הריי"צ כתב לו במכתב ברכה אליו לרגל קבלת הרבנות בסוראז' "...אשר מאז ומעולם ישבו שם אנשי שם..."

תולדות חייו של הרה"ח ר' משה אקסלרוד ע"ה

שם (בסוארז') עלה ברעיונו [של ר' משה] לייסד ישיבה קטנה. אבל מנין לוקחים תלמידים? בכיתה הגבוהה של המלמד ר' שלום הורוויץ – בז'לאבין - למדו שבעה תלמידים ואני בתוכם.

לכך התדבר אבי ז"ל עם הרב אקסלרוד (הם היו ידידים עוד מזמן כהונתו כרב בז'לאבין) להביא את כל התלמידים לסוארז', וכך הי'. אבי ז"ל לקח את כל השבעה תלמידים – כולם בני גיל 12 – ונסע לסדר אותנו באש"ל ועוד... והרב אקסלרוד הזמין עוד שלשה תלמידים מהסביבה, סך הכל, עשרה תלמידים ובזה יסד את הישיבה קטנה... אבי ז"ל סידר אותנו שהשמש של ביהכ"נ ר' זוסיא פז ז"ל ואשתו שיינע בישלו בעבורנו (עבור הילדים מז'לאבין) ארוחות (כי כולנו היו מתחת לגיל בר מצוה ולא הורגלנו להיות בנכר), כמובן שהוצרכנו לשלם בעד זה. הסדר הזה החזיק רק מספר שבועות ולאחמ"כ סדרו אותנו לאכול אצל הבעלי בתים, מה שנקרא 'טעג' (שהיה אז דבר הנהוג בישיבות), כל אחד אכל כל יום אצל בעה"ב אחר. ביום השב"ק אכלתי אצל הרב וגם האכסניא שלי הייתה אצלו.

למדנו גמרא גיטין. המגיד שיעור היה השוחט ר' ישעי' אלעווסקי... למדתי – לפ"ע – בהתמדה. בבחינה שבסוף הקיץ (קודם שחזרנו לביתנו שבז'לאבין) ידעתי בע"פ ג' פרקים הראשונים של גיטין.

הרב אקסלרוד רצה שהתלמידים יידעו לקרוא בתורה (אף שכל התלמידים היו עוד קודם גיל בר מצוה) וסידר שהתלמידים יקראו בתורה בביהכ"נ בשני וחמישי ובמנחת שבת קודש, ואף שהבעלי בתים לא היו שבעי רצון מזה (להיות יוצאים קריה"ת מבעל קורא שהוא בגיל 'סמוך לאיש'), אך הוא הנהיג את הרבנות ביד רמה ולא התחשב בדעתם.

תולדות חייו של הרה"ח ר' משה אקסלרוד ע"ה

בערב ר"ח אלול תרפ"ז מלאו לי"ג שנה ונהייתי בר מצוה. הזמנות לא נשלחו וגם 'דינער' לא הי'.

וזה היה דבר הטכס הבר מצוה: בבית המדרש אחר תפילת שחרית של המנין האחרון הנקרא 'דעם רב'ס מנין', העמידו על השולחן בקבוק משקה, הקרואים – המסובים – היו מתפללי ביהכ"נ. הרב נתן לי לחזור דרשה אודות תפילין עה"פ "ושמרת את החוקה הזאת למועדה" (עוד לא היה המנהג לחזור את המאמר "איתא במדרש תהלים"). כל המשתתפים אמרו 'לחיים', כנהוג עם הברכות והאיחולים וזו הייתה 'חגיגת' הבר מצוה שלי, בלי מתנות, ואפילו לא הרימו את חתן בר המצוה על כיסא, אבל נהיה לבר מצוה כלומר, מחוייב במצוות!

באותו הזמן [קייץ תרפ"ז] היה המאסר והשחרור של הרבי נ"ע [הריי"צ], אבל אנחנו בסוראז' לא ידענו שום דבר. יתכן והרב אקסלרוד כן ידע אך לא רצה או פחד לפרסם כי ה'יעווסעקעס' החלו גם בסוראז' 'לעשות סדר'.... לסוף זמן החורף, כלומר, לר"ה, נסענו כולנו הביתה לז'לאבין וגם לזמן החורף [תרפ"ח] היה בדעתנו לחזור לסוראז' ולהמשיך בלימודינו, אך אז המצב לא איפשר זאת כדלהלן.

בז'לאבין התהלכה מחלת 'סקראלאנטיין' (מחלה מדבקת) אשר ר"ל אין בית אשר אין שם חולה... בין שבעת התלמידים של ז'לאבין שחזרו הביתה בחצי אלול [לעיל] מסוראז' הי' גם תלמיד בשם חיים, בנו של המלמד שלנו ר' שלום הורוויץ ובמשך השבועיים שבין חצי אלול, לר"ה דבקה בו המחלה, ונחלה וביום ר"ה – ביום שמלאו לי"ג שנה – שחל"ח [שבק חיים לכל חי] ל"ע. בסוראז' שמעו מה שמתרחש בז'לאבין והזהירו הבעה"ב את הרב [הרב משה אקסלרוד] לבלתי נבוא חזרה מז'לאבין לסוראז' לזמן החורף ללמוד ובאם לאו, יאסרו את כולנו כולל את הרב (!!!),

תולדות חייו של הרה"ח ר' משה אקסלרוד ע"ה

כל זאת כיוון שפחדו שמא המחלה תבוא לסוראז'.

כמובן שנשארנו בז'לאבין והרב בנימינסאן [הרב שאחרי הרב אקסלרוד]

ז"ל הרציא לפנינו שיעור בגמרא בב"מ – שנים אוחזים...

לעיל הזכרתי שהחלנו לקרוא בתורה עוד קודם גיל בר מצוה בלמדנו בקיץ העבר [תרפ"ז] בסוראז'. אבל כמובן, כשנער מתחיל לקרוא בתורה, הנה מן הנמנע שיקרא בלי שגיאות.

בעירנו, ז'לאבין, היו בעלי קריאה טובים (גם אבי ז"ל היה בע"ק) וסידר אבי ז"ל עם הרב בנימינסאן שבשעות היום נלמד גמרא אצל הרב [בנימינסאן] ובשעות הערב נלמד אצל מלמד-זקן ורגיל, ששמו היה ר' איצ'שע מאטליעס (ריסקין). למדנו אצלו תנ"ך (ירמי') וגם דקדוק הלשון.

והנני זוכר שבסוף הזמן לקח חומש שמות (בתחילתו) ועל כל מילה ומילה בחן אותנו בע"פ: על איזו אות מהתיבה היא הנגינה? ועל איזו אות הטעם, ומדוע?

ובכן, למדתי לדייק בקריה"ת ואף שכבר עברו יותר מיובל שנים, הנה הרבה כללים בנגינה, מלעיל, מלרע, ועוד, נשמרו בזכרוני. וכך עבר חורף תרפ"ח....
עד כאן תיאור הרב מרדכי שוסטרמן ע"ה...

ט.

בשנים תרפ"ו - תר"צ החלו הקומוניסטים לסגור מקוואות בזה אחר זה. ר' משה היה מאתר מקוואות בערי רוסיה, רוסיה הלבנה ואוקראינה, את הטעונים תיקון הוא היה מתקן ואת הנעולים הוא היה פותח מחדש, וכפי שסיפר ר' זלמן סודקביץ' שר' משה הגיע אף לעירם ופתח את המקווה שהיה סגור ואת כל זאת עשה ר' משה במסווה של 'מפקח מטעם משרד הבריאות הממשלתי' תעודה ואישור שזייף - דבר שהיה כרוך בסכנת נפשות גדולה, והיה על ר' משה תמיד למהר ולברוח מהעיר, לפני שמעשיו יתגלו. וכן בעירו (סוראז'), לאחר שסגרו את המקווה כתב ר' משה לר' ישראל דג'ייקובסון שמוכרחים לבנות מקווה חדש והוא צריך לפחות 500 רובל. לאחר שנשלח הכסף בנה ר' משה מקווה חדש ובזה הסתכן בשליחה לעשרות שנים בסיביר הקפואה, למרות זאת במסירות נפש בנה מקווה ואפילו מקווה מפואר - בימים הללו - אבל רק הסקה היתה חסרה.

כדרכו בקודש לעבוד באופן של 'לכתחילה אריבער', מיד השיג זאת מהבעלי בתים בסוראז', והכל בא על מקומו בשלום. אך לאחר כשנה נסגר המקווה למגינת ליבם של יהודי סוראז'.
וכן נראה מחלק מדוחו"ת ששלח להרבי הריי"צ:

*אוניעציע- מוכרחים לבנות ביה"ט מחדש. (הרב מסוראז')

*הלוחאו - המקווה נסגרה צריכים לבנות חדשה. צריכים עזר עד P500 (הרב מסוראז').

בתחום פעולתו של ר' משה היתה גם העירה קלימאווין אשר בה לא הציקו השלטונות כל כך בנושאי דת, ר' משה קפץ על המציאה ומיד בנה שם מקווה אשר באותו זמן היה זה אחד מהמקוואות היחידים בכל רוסיה... ובמכתב מיוחד מברך אותו הרבי הריי"צ על שבנה מקווה בזמנים קשים אלו.

ל

בשנות תר"צ – תרצ"ו החל השלטון ברדיפה נגד אנ"ש בכלל ונגד רבנים בפרט אז החלר' משה לדאוג ליציאתו מרוסיה כדלקמן.

התעסקותם של אנ"ש, במיוחד זו של ה"ר ישראל דז'ייקאבסאן, הייתה נמרצת ועקבית, אך ההצלחה הייתה מוגבלת. הסדר היה כך, לפני הגשת הבקשה לרישיון יציאה הוצרך המבקש להצטייד בשלשה דברים: א) ויזה לאחת הארצות שמחוץ לרוסיה. ב) כרטיסינסיעה, לולבני ביתו, לאותה ארץ. ג) תשלום שהטילה ממשלת רוסיה עבור קבלת פספורט. השגת כל אחד משלשה דברים אלו היה קשה כקריעת ים סוף ורק לאחר שהשיגו את ג' הדברים היה ניתן להגיש את הבקשה לפספורט, ובדרך כלל הייתה התשובה שלילית. אז התחילה השתדלות ושתדלנות של שנים על גבי שנים עד לקבלת הפספורט.

בהתחלה היו רגילים להשתדל להשיג ויזה לארה"ב, שהוא המקום הכי קל להסתדר לאחר היציאה מרוסיה. אך ההגירה ההמונית מרוסיה לארה"ב נמשכה רק עד שנת תרפ"ד, שאז יצא חוק המונע מתן ויזות בלי הגבלה, אלא לפי מכסת העלייה (אימיגריישן קוואטה) מכל מדינה.

מספר הרוצים להגר מרוסיה לארה"ב היה גדול ביותר והמכסה הייתה מלאה לשנים מרובות. כך שרוב רובם של המבקשים להתיישב בארה"ב - לא אושרו. מכל מקום, הוכנס תיקון בחוק לפיו רבנים, נציגי דת ובני ביתם יורשו להיכנס לארה"ב, מחוץ למכסת העלייה. תיקון חוק זה התקבל בניגוד לרצונו של הממשל הרוסי, שבעקבות זאת החליט להערים קשיים רבים על דרך זו, ע"י דרישת ניירות רבים לפני מסירת הבקשה להשגת הויזה כגון תעודת הסמיכה של הרב, וחתימת חוזה עם ביהכנ"ס בארה"ב שבויכהן כרב.

אך בכדי להשיג את חוזה הרבנות בבית הכנסת בו רוצה לכהן, היו צריכים לעבור את מסכת הדרישות והחקירות של משרד ההגירה האמריקאי בנכונות דרישה זו, האם אמנם אין רב בביהכ"נ זה, כמה מתפללים בו וכיו"ב. ההחמרות היו גדולות. לפעמים היו נמשכות דרישות וחקירות אלו כמה שנים ולבסוף הסתיימו בתשובה שלילית. אף אם אמנם היו מעטים שקיבלו ויזה לארה"ב היה זה רק עד שנת תר"צ, שאז כמעט הפסיקה ממשלת ארה"ב לתת רישיוני כניסה.

בתור דוגמא, על הקשיים שהיו אז, מסופר על ר' ישראל זובער שעמל רבות להשגת ויזה לארה"ב, לאחר שהשיג את ניירות הדרישה מביהכ"נ, ולאחר השתדלות של שנים, במשרד הפנים בארה"ב ובשגרירות ארה"ב בריגא, השיבו לו בשלילה. היה זה מקרה אחד מני רבים, שאותם מסכם הרבי הריי"צ באגרת שכתב מריגא בי"ח שבט תרפ"ט (אג"ק ח" ב תכ"ו): "...כפי אשר נוכחתי לדעת עפ"י מקרים רבים את הקושי בהנסיעה שעושה הקונסול המקומי בפה, אשר לאחר השגת התעודות והרישיונות מתמן עוד הכל מונח בספק גדול כי תלוי בחפצו רצונו ומשפטו של הקונסול בפה המחמיר מאד. אשר ע"ב דבר ביאתן של התלמידים שי' ממולדתנו סבוך בכמה מעצורים לע"ע והדבר רחוק הוא כעת מלבוא אל הפועל..."

הכוונה היא בעיקר לארה"ב, שלא היתה מעוניינת בבואם של פליטי רוסיה. אמנם ממשלת לטביא הרשתה את כניסתם והקלה בנתינת ויזות. במדינה זו לא היו שום אפשרויות של הסתדרות בפרנסה לרבנים שו"בים ובני תורה. את המצב מסכם הרבי הריי"צ באגרת ג' אייר תרצ"ד (אג"ק ח"ג תשיח): "...לשאר המדינות מלבד לאטביא אין נותנים רשות הכניסה, ובלאטביא אין מה לעשות כי המדינה קטנה ועניה, רבנים ושו"בים הבאי' סובלים מחסור ובזיון,

תולדות חייו של הרה"ח ר' משה אקסלרוד ע"ה

ורק אחד המיוחד ר"מ שי' דובין הנותן עזרה בעין יפה, אבל גם זה רק לשעה ראשונה..."

היו כאלה שרצו לנסוע לפולין, אך גם היא לא נתנה רשיונות כניסה. כך כותב הרבי הריי"צ בט"ז אייר תרצ"ד (אג"ק חי"א ג'תתקפט): "צריכים לדעת מראש כי רשיון לפולין יהי' קשה להשיג..."

היו עוד אנשים שניסו ליסוע ללאטביא אך גם על כותב הרבי הריי"צ בהמשך המכתב הנ"ל: "וכאשר יבוא ללאטביא לא יהי' לו מה לעשות..." אך בכל זאת באו כמה עשרות משפחות מאנ"ש מרוסיה לריגה שבלטביה, במשך השנים תרפ"ח - תרצ"ד. אך בשנת תרצ"ד התחלפה הממשלה בלטביה וגם לשם הפסיקו לתת רישיוני כניסה.

רק מדינות בודדות אישרו עדיין לפליטי רוסיה לבוא בשעריה היו אלה ארה"ק - שמשם היה משתדל הר"ר חנוך הענדל הבלין בהשגת ויזות לאנ"ש הרוצים לצאת את רוסיה – ומדינת אורגוואי הרשתה אף היא שיבואו אליה פליטי רוסיה, ללא הגבלה.

אמנם, גם במדינות אלו שקיבלו את הפליטים, אחר קבלת הויזה עדיין לא היה אפשר להגיש את הבקשה לקבלת פספורט, כל עוד לא היו ביד המגיש כרטיס נסיעה, לו ולבני ביתו. וגם זאת לא מכל חברת נסיעות, אלא דוקא מחברות אלו המוכרות ע"י הממשל הרוסי שמחיריהם היו גבוהים בהרבה מהחברות האחרות - כמאה דולר היה מחיר כל כרטיס אנייה מרוסיה לארה"ק, שהיה סכום עצום בימים ההם, בפרט כשהייתה המשפחה ברוכת ילדים, שלכל אחד מהם היו זקוקים לסכום זה, אם הוא למעלה מגיל 18.

ואם לא היה די בכך, כדי להקשות על הרוצים לצאת את רוסיה חקקה הממשלה חוק שגם עבור הפספורטים צריכים לשלם בכסף מלא, יותר ממאה דולר עבור כל פספורט.

תולדות חייו של הרה"ח ר' משה אקסלרוד ע"ה

ואם זה לא הספיק, יצאה גזירה חדשה בשנת תרצ"ב שאי אפשר לשלם עבור הפספורטים במעות רוסייה אלא רק במטבע חוץ. [הממשלה הוצרכה אז למטבע חוץ ותיקנה לשם כך תקנות שונות, שאחת מהן הייתה זו האחרונה]. יוצא, שבכדי לצאת מרוסיה, היה צריך לשלם עבור כל בן בית שהינו למעלה מגיל 18 – \$ 89 עבור הכרטיס ו- \$ 115 עבור הפספורט (סה"כ – \$ 204) ואף זה לא היה מחיר קבוע כי אם מחיר מינימום שכן היו בזה עליות וירידות.

עד כדי כך יכלו המחירים לטפס כפי שאפשר לראות במכתב שכותב הר' אברהם אלי' אקסלרוד אל הר"י דז'ייקאבסאן באור ליום ועש"ק פ' תולדות תרצ"ג: "...מה אתה אומר על הצרה החדשה שהבאלשעוויקעס ימ"ש רוצים 500 דאלאר עבור פאספארט אחד, א"ב צריכים עבור הרשד"ב שי' [זיסלין] 1500 דאלאר רק עבור הפאספארטן לבד, ימח שמם וזכרם של הבאלשעוויקעס הארוורים..." ובקיץ תרצ"ג ירד המחיר, אך רק לזמן קצר ומיד לאחר מכן שוב הוא טיפס.

וגם בזה היה הבדל בין אנשים רגילים לבין רבנים, שמהם דרשו מחירים גבוהים יותר עבור הפספורטים, ועל כ"ז היו צריכים לשלם במטבע חוץ. מטבע חוץ היה אסור להחזיק ברוסיה, שלכן לא יכלו גם האמידים שבין תושבי רוסיה לשלם עבור הפספורטים. בפרט בשנים תרצ"ב - תרצ"ג - שאנו בהם עוסק יומננו - שהיו שנות רעב ברוסיה (כמסופר לקמן), שבקשיים גדולים השיגו אפי' פרוסת לחם קטנה ולא הייתה שום אפשרות להשיג סכומים גבוהים כאלה אף אילו היה אפשר לשלם תמורת הפספורטים במעות רוסייה. כל הכסף הזה היה בא מקרובי משפחה וידידים בחו"ל, בפרט בארה"ב. אך דא עקא, ששנים אלו היו שנות המשבר הכלכלי בארה"ב, שגם משם אי אפשר היה להשיג סכומי עתק אלה לצורך הפספורטים וכרטיסי הנסיעה.

וגם כאשר היה מישהו בחו"ל משיג את המעות לכרטיסים ולפספורט והיה שולחם לקרובו ברוסיה,

אירע לא פעם שהממשלה ברוסיה הייתה לוקחת ממנו את הדולרים. כדי להבטיח שהכסף יגיע ליעדו התחילו לשלוח את המעות לרוסיה, לא על שמו של האיש שרוצה לצאת את רוסיה אלא על שם משרד הנסיעות [אינטוריסט], במיוחד עבור נסיעתו של האיש: כך שאם לא יקבל האיש את רשיון הנסיעה יוחזר בהכרח הכסף לשולח.

אך דא עקא. כשמגישים בקשה לצאת את רוסיה אפשר להשתדל ולבקש שיפחיתו לו מהמחיר הקבוע של הפספורט - שהיה בשנים תרצ"ג - תרצ"ד \$ 300 לכל אחד [מלבד מחיר הכרטיסים]. אמנם אם שולחים מיד למשרד הנסיעות, בהכרח לשלוח מיד את המחיר המלא. לכן העדיפו לשלוח את הכסף למשרד החוץ ['אדמינאטדעל'], במקום למשרד הנסיעות, ששם, במשרד החוץ, היה בא השואל ומבקש על נפשו שיפחיתו לו מהמחיר הקצוב, שאין לו.

בשנת תרצ"ד חלה הקלה במצב הכלכלי ברוסיה ובחו"ל וגברו סיכויי ההגירה, אך עדיין קשה היה להשיג מטבע חוץ כדי לשלם עבור הפספורטים, גם לאמידים שבין אנ"ש ברוסיה. היו כאלה שחיפשו דרכים שונות ומשונות להברחת כספיהם לחו"ל, כדי שישלחו להם משם מטבע חוץ לצורך התשלום עבור הפספורטים וכרטיסי נסיעה והיו כאלה שהרבו להשתדל ברוסיה שירשולו להשיג פספורטים בלי מטבע חוץ.

ורק לאחר השגת הויזה וכרטיסי הנסיעה גם לאחר התשלום עבור הפספורטים במטבע חוץ ולאחר קבלת אישור ממשרד הנסיעות שעניין התשלומים סודר, רק אז אפשר היה להגיש את הבקשה לפספורט במשרד

ה"אדמינאטדעל" [משרד החוץ - ששמו שונה אח"כ ל"אונא"] וכאן החלו מחדש אכזבות והתרוצצויות ממשרד למשרד ומפקיד לפקיד, שבסופו של דבר היה מסתיים בדרך כלל במענה שלילי. משרדים כאלה להגשת בקשה לפספורט היו בעיירות רבות ברחבי רוסיה, אך שם היו משיבים כמעט לכולם בשלילה. כך מספר ה"ר יחזקאל פייגין באגרת כ"ב שבט תרצ"א: "...שידוע המצב פה הנה בעיירות הקטנות א' מני אלף הוא שמשיג רשיון היציאה, ומקום היותר מובחר לענין זה בע"ה הוא מוסקווא, כן נתברר בזמן האחרון..." אך במוסקבה אינו יכול להגיש את הבקשה אלא מי שמקום מגוריו הוא במוסקבה. להירשם במוסקבה לא היה מהדברים הקלים, לא כל אחד קיבל רישיון לגור במוסקבה ובמאה קילומטר הסמוכים למוסקבה. גם מי שהצליח לקבל רישיון כזה לא יכול היה למצוא במוסקבה שום מקור לפרנסה והיה צריך להישאר לגור במקום מגורו הקודם וגם להחזיק דירה במוסקבה לשם ההרשמה.

קל יותר היה להירשם מחוץ למאה קילומטר הסמוכים למוסקבה, אך בתחום השייך למוסקבה, שבזה נשארה האפשרות להגיש הבקשה לפספורט במוסקבה. אחת מעיירות אלו הייתה "יעגארעווסק" שרבים מאנ"ש התיישבו שם בשנים אלו לצורך זה ואף סידרו "ארטעל" (אגודה שיתופית) לעבודה ביצור שרוכי נעל ומזרנים. בעיירה זו היה קל יותר לקבל רישיון מגורים ולהשיג עבודה, וכיון שגם היא שייכת לתחום מוסקבה היו גם הם יכולים להגיש הבקשה לפספורט במוסקבה.

אך גם זה לא הספיק, לא כולם הצליחו להסתדר ביעגארעווסק, ובמוסקבה לא קיבלו רישיון ישיבה. גם לאחר קבלת הרישיון אינו יכול להגיש שם הבקשה עד לאחר שיהי' רשום כתושב מוסקבה לפחות שלשה חדשים, במשך שלשה חדשים אלו צריך היה לגור במוסקבה.

תולדות חייו של הרה"ח ר' משה אקסלרוד ע"ה

על הקשיים בהתגוררות זאת במוסקבה כותב ה"ר משה באגרת ג' דפרשת תרומה תרצ"ד: "...עתה לעזוב את זו[גתי] וילדי הקט[נים] בלי שום משען מטה להם, שעלי לנסוע למוסקווא להיכתב שם ולהתחיל ההשתדלות ע"ד הפ"פ. עלי להיות נע ונד ביום ובלילה ע"פ הדין החדש שאין לנו מקום בעיירות האלו, ולא אשגיח על שום דברוה' יהי' בעזריו ויצליח דרכי..."

בחורף תרצ"ה התגברה הגזירה, שא"א להגיש את הבקשה לפספורט במוסקבה אלא רק לאחר שנרשם שם שנה שלימה. גם אז, בד"כ הייתה התשובה הראשונה שלילית, והוצרכו להגיש בקשה נוספת פעמיים ושלש והוזקקו להשתדלות מיוחדת שהבקשה תתקבל.

אך הדרך הכי יעילה והכי קשה הייתה הגשת הבקשה למיכאיל קלינין, נשיא ברית המועצות בימים ההם.

לשם כך היה צורך להגיש הבקשה - לא במשרדי "אדמינאטדעל" ו"אונא" הנ"ל, שהם משרדי ההגירה, אלא למשרד ה"ציק", שהוא משרד ועד הפועל המרכזי של ברית המועצות ששם היה יושב היו"ר קלינין. אח"כ היו צריכים לשמור את צאתו ובואו, לגשת אליו ולבקשו שייתן אישור לנתינת הפספורט. בד"כ כשהיו פוגשים אותו ומבקשים ממנו לאשר את נתינת הפספורט היה משיב בסבר פנים יפות וחותרם מיד על המסמך הדרוש.

אך רק לעתים רחוקות היה יוצא לעיני העם, וכדי לפגשו היו רבים באים בכל יום לצפות לבואו. כך היו באים מדי יום ביומו במשך חדשים או שנים, עד שהיה מתמזל מזלם לראותו, ולא כולם היה ביכולתם לעשות זאת.

בזה התעסק הרבי הריי"צ מיד בצאתו מרוסיה, ולשם כך שלח במיוחד את הר' מרדכי דובין לרוסיה. השתדלות זו נמשכה במשך כל השנים - משנת תרפ"ח ואילך, גם בשנים הקשות שכמעט אף אחד לא הצליח לצאת בהן את רוסיה.

תולדות חייו של הרה"ח ר' משה אקסלרוד ע"ה

אמנם בשנת תרצ"ד, שהייתה שנת הפוגה מהגזירות, הרדיפות והמאסרים ברוסיה, והקלו בה גם בנתינת רישיוני יציאה, הרבה הרבי הריי"צ להורות לאנ"ש להשתדל להגיש בקשות לעזוב את רוסיה וביניהם גם לר' משה אקסלרוד.

רוב אגרותיו של הרבי הריי"צ מהתקופה ההיא ומההתעסקות בעניין ההגירות, אינן קיימות, כיוון שאימת חיפוש הבולשת גרמה לכותבי המכתבים לא להשאיר אותן בבית. אמנם במזכירות הרבי הריי"צ נשארו כמה מהעתיקי אגרות אלו - בגוכתי"ק על פנקס מיוחד. רוב הפנקסים האלו אבדו בעת המלחמה, אבל אחדים נשארו לפליטה, ביניהם גם קובץ אגרות שלהי חורף ותחלת קיץ תרצ"ד. בקובץ זה נמצאות עשרות מאגרותיו של הרבי הריי"צ מהחדשים אדר - אייר תרצ"ד שבהם מייעץ לכ"א בפרטיות: "...צריך להשתדל דבר מטו"מ לאה"ק ת"ו... להגיש בפשוטים", "יגיש בפשוטים", "להשתדל", "מחשבת ההעתקה נחוצה היא לחשוב ולהשתדל דבר אה"ק ת"ו ויודיע בפרטיות אם יש לו כסף המדינה", "יותר טוב עבורם אה"ק מריגא", "יגיש על ריגא ובפשוטים", "על לטביא ובפשוטים", "בבוא אפשריות הזמן צריכים להגיש עוד הפעם [- לאחר שענו בשלילה בפעם הא'] והשי"ת יעזור לו ויצליחו וכיו"ב.

פירוש הדברים כך הוא: להודיע לאנ"ש חוות דעתי להשתדל להשיג פספורטים לצאת את רוסיה [מטות מסעי]. היעד העיקרי צריך להיות ארה"ק ת"ו, אך גם לריגא כדאי להשתדל. את מחיר הפספורט צריך להשתדל לשלם בפשוטים הם מעות רוסיה, ולא בדולרים. כבר הוזכר לעיל על הגזירה לשלם דוקא במטבע חוץ, אך תקנה זו לא היתה רשמית, ולפעמים היו נותנים פספורטים גם עבור מעות רוסיה, כפי שכותב ה"ר משה באגרת א' ויקרא תרצ"ד: "...וכבר הורה הניסיון שנתנו להרבה אנשים בעד 220 ק[ופיקות] מעות שלנו..."

ר"ח

וכך גם ר' משה עשה הרבה מאמץ להשיג רשיון יציאה מרוסיה, כשבמהלכם עלו השלטונות על עקבותיו וביקשו ממנו באחת ההזדמנויות תעודה מזהה. למזלו הם לא ידעו את שמו האמיתי וחשבו ששמו הוא 'משה לאהויסקער' (כך כינוהו חבריו) וכיון שבתעודה היה כתוב ששמו הוא משה 'אקסלרוד', הם עזבוהו לנפשו. מובן שגם במשך הזמן הזה לא חדל מלהשמיע שיעורים ברבים בנגלה ובחסידות ומעיד על כך הרה"ח ר' חיים הורביץ (טאשקנטער) "למרות שר' משה היה נרדף וחיפשו אחריו אך כל פעם שהגיע לבית הכנסת בין מנחה למעריב היה אוסף את המתפללים ולומד עמהם עין יעקב, חומש, תניא וכדו".

הר' ישראל דזייקאבסאן מספר בזכרונותיו: "קשור עם החלטת האסיפה של התמימים בר"ה תרפ"ה שכ"א מהתמימים שנוסע לחו"ל להשתדל בדבר הגירת תמימים מרוסי' למדינתו ואגודת התמימים התעסקה בזה על אסיפותי' הנה לבד זה קשר ידידותי עם חברי התמימים הן בני גילי והן הקשישים וצעירים ממני באו אלי בחליפות מכתבים ע"ד לבוא לעזרתם מי בתמיכה ומי בהשתדלות הגירה, ות"ל השתדלתי כפי יכולתי למרות שלא יכולתי למלאות בקשות כ"א..."

בין שאר פעולותיו בנידון מספר גם על הר' משה: "להר"ר משה יש בפה קרובים אחי אביו ואחי ואחות אמו, ואח חורג, היינו בעל אמו הי' לובן מאשתו הראשונה, והיא אמו ילדה לבעלה את הת' שלמה שימנעוביץ', אבל כולם כא' התענינו הרבה לטובתו ושלחנו עבורו ניירות מביהכ"נ דאמריקה וגם שלחו לו תמיכה אך אח"כ נסע לארץ ישראל..." אך גם זאת לא לפני השתדלות נמרצת במשך שבע שנים (תר"צ-תרצ"ו), מתוך עינויים וסבל רב, כאשר היאוש

והתקוה שימשו בערבוביה. תהי' זו דוגמה מאפיינת לסבלם של שאר המשתדלים לצאת את רוסיה במשך שנים אלה, בין אלו שהצליחו בסופו של דבר ובין אלו שכליגיעתם הייתה לריק.

באותו זמן הושלח ר' משה מביתו שבסוראז'. על פרטי הגירוש מביתו ועל המאסר אינו יכול לספר בפירוש, אך ביום ד', פרשת בשלח מספר על כך ברמז:

"...בזמן האחרון נעשה הלמוד דפ' מו"מ עוד קשה יותר מפני שהם מתפלפלים במס' פסחים פרק ראשון כו' [חיפושי בית] גם בחורים ובסדקים, והם מתנהגים עפ"י דין כמו בשלשת ימי אפלה, כל דבר השווה, בפרט המסכת שקודם יומא בפרקי המשניות להרמב"ם [שקלים] כבר למדו לעצמם עפ"י ס' הרמב"ם ביד חזקה וא[ם] לא יתנו בשים לב אז גם מתנהגים כמו עם יוסף אבינו י"ב שנים בביה"ס. ותבנא דליבאי לא כתבי אינשי. מובן לאנשים כמונו נעשה קשה הפלפול בכל הפרטים וה' יודע אם נכוון עור כהלכה לאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא אך אני תקותי חזקה לה' שבטח אל יעזבנו, ועלינו לעשות והוא יתן לנו הצלחה במע"י [במעשה ידינו]..."

וכך הוכרח לעזוב את עירו סוראז' לאחר שהוחרם ביתו ורכושו, וכל העמל בדבר ההגירה מרוסיה עלה בתוהו.

גם החוזה עם ביהכנ"ס שבארה"ב, שסודר לו בשנת תר"צ (שעבורו קיבל ויזה לארה"ב) בטל כעבור שנתיים אלה. בא' דפרשת קרח הוא מבקשו "לשלוח קאנטראקט חדש", אך בינתיים גברו הקשיים בקבלת ויזה לארה"ב. גם כשהייתה לו הויזה לארה"ב, לא יכל לנסוע לשם בתחילה אלא לבדו, ורק לאח"ז להשתדל בדבר הבאת ב"ב אליו לארה"ב. הר"י חייקאבסאן פנה לאנ"ש בריגא לשלוח לו ולב"ב ויזה חדשה לשם.

על כך משיב לו הרה"ח אקסלרוד בג' דפרשת קרח:

דפרשת קרח:

"...טוב הדבר שכתבת לריגא ע"ד ששיגור שיון שזה כל חפצי ומגמתי שאוכל לנסוע בצוותא חדא עם ב"ב שי'. ע"ב נכון הדבר שהמזומן שת"י תהי' אצלך לע"ע עד שיתברר הדבר תשוב' כ"ק, ומצדנו הננו מסכימים ע"ז עוד יותר מלנסוע למח' מצד קושי' ההעתקה שלי בעצמי בלי ב"ב שי' בפרט בעת כזו ה' ירחם ועל מי אוכל לעזוב אותם בין אלו האריות שחפצם לאנשי ם כמונו לבלוע חיים ר"ל.

בכלל לאה"ק עלתה בידי רבים כמוני מסביבותי להעתיק לשם עם ב"ב ועפ"י הסכמת כ"ק בדעתי לנסוע ללענינג' להסתדר שם ואפשר שם יעלה בידי להשיג רישיון על חו"ל בנקל יותר, ע"ב אבקשך ידידי אם תוכל להשתדל בזה לכתוב לידידנו הרה"ח רש"ז שי' האוולין, הוא דבר נכון והוא יודע אותי ג"כ, ואם אך ירצה יוכל לשלוח רישיון הכניסה לאה"ק, ואבקשך ידידי לכתוב עוד הפעם לריגא, ואני מצדי אכתוב ג"כ, וה' יהי' בעזרך להציל עני מידי אבירים... בכל אופן, בין אם הויזה תהי' לריגא או לאה"ק, לא יוכל להמשיך לגור בסוראז ולהגיש הבקשה משם, אלא היו לפניו שתי אפשרויות, לעבור למוסקבה או ללנינגרד ומשם להגיש הבקשה. על כך התחיל לחשוב עוד בתחלת החורף, לאחר מאסרו הקצר, וכותב על כך בא' דפרשת ויחי תרצ"ב:

"...בדעתי עתה לחדש את השתדלותי על פאס' במאסקווע שמשם קבלו הרבה רישיונות על הנסיע' לארה"ק, היינו הרב מקלינצי והרב מנאוואג' סעווערסק ועוד, ובפראווינציע אינם נותנים. המזומנים ששלמתי בעד הפאס' הם מונחים בהגאס באנק. וה' יעמוד לימין עזרי שאוכל להינצל..."

ר"ב.

בגלל היותו רב ולפי חוקי רוסיה הסובייטית הינו מושלל מזכויות. ר' משה פעל במחתרת בעוז ובמסירות נפש שלא ידעה גבולות להקמת מקוואות חדרים וישיבות. בספר "ליובאויטש וחייליה" מתואר ר' משה בתיאור הזה: "היה בין הפועלים הבולטים ברוסיה". ואף זכה אשר כ"ק אדמו"ר הריי"צ התבטא עליו בהתבטאות נדירה: "ווען איך וואלט געהאט נאך אפאר מוישע'ס וואלט איך איבערגעקערט גאנץ רוסלאנד" (באילו היו לי עוד כמה משה'ס כאלו הייתי הופך את כל רוסיה).

ר' משה היה כמובן מבוקש רציני ביותר אצל הנ.ק.וו.ד. ותקופות ארוכות לא יכול היה לבוא לביתו. הוא חי ברכבות, כאשר כמעט בכל יום הוא מחליף את דירתו מאימת סוכני החרש שהיו בעקבותיו.

ובחורף תרצ"ב נעצר ונאסר ר' משה (כמוזכר לעיל) למשך שבועיים בלבד ושחרר ממש בדרך נס: המלשין שמסר על פעילותו נתקף בנקיפות מצפון, בא למשרדי הג.פ.או. והודיע שרק עלילה העליל על הרב. החוקרים האמינו לדבריו, שחררו את ר' משה וביקשו לשפוט את המלשין. ר' משה התערב, הודיע שהוא סולח לו וביקש שלא יאשימוהו. כמו שכותב לר' ישראל דג'קובסון ע"ה: "בשבוע שעבר קיימתי מצוות ישיבה ותודה לא-ל גם בירכתי "הגומל"".

לאחר שהשתחרר ירד ר' משה חזרה למחתרת והמשיך בפעולותיו הרבות בהקמת חדרים מחתרתיים וייסוד ישיבות. ובד בבד עם פעולות אלו היתה לו שליחות מחתרית נוספת שהיתה כרוכה בסכנות לא פחותות מהעבודה החינוכית.

הידיעה הראשונה על ההשתדלות למענו של ר' משה, מופיעה באגרת הר"י פייגין להר"י דז'ייקאבסאן, בא' מימי כסלו תר"צ,

ובה נאמר בין השאר: "...ע"ד ניירות בביהכ"נ ליובאוויטש, הנה אף כי חשבתי וכן הסכים כ"ק שאלו שישנם בעין שמותיהם ואפשר לעשות תיכף צריך לעשות, וחשבנו אודות ה"ר משה אקסלרוד לאהויזקער כי קודם הנסיעה הי' אצלי אחיו חורגו ואמר שיקח עבורו שיפסקארטע ושאר ההוצאות..." בארכיון ה"ר ישראל דזייקאבסאן נמצאים 51 מכתבים וגלויות שכתב לו ר' משה במשך השנים תר"צ - תרצ"ה בקשר להשתדלות יציאתו מרוסיה. הרפתקאות רבות עברו עליו במשך שנים אלו בשל כך, עד אשר הצליח בסופו של דבר לעלות משם לארה"ק בקיץ תרצ"ו.

בד' דפרשת יתרו תר"צ כותב מסוראז, בה כיהן כרב: "...אתמול הריצותי לך מכתב חתום ובו כתבתי בפרטי' מכל ב"ב... בטח אתה יודע אדריסתם של קרובי ותחוס עלינו להצילנו מאימת מות ר"ל... יום לשנה ממש נחשב, אם תובל לעורר את קרובי לע"ע לשלוח דאל' אחדים על הוצאתינו שממש אנו גועים ר"לוה' יודעמה שעומד נגדינו..."

וכעבור שבוע כותב שוב בד' דפרשת תרומה: "...היום ב"ה קבלתי ה"אגרימענט" [חוזה עם ביהכ"ס בארה"ב שמקבלים אותו לרב]... ואני מחכה על השיפס-קארטע ואז אדע מה עלי לעשות... אל היו"ר והמזכיר מהביהכ"ס בית ישראל מכתב תודה... עליך עתה להשתדל להתראות עם קרובי שי' שישלחו לי אמצעים על הפאס[פורט] שיעלה עד 200 דאלאר שעולה הפאס' (לבד הוצא' השתדלו' ונסיעות)..."

עברו כמה חדשים, המעות נתקבלו ונמסרה הבקשה לפספורט ובד' דפרשת בלק כותב שוב: "...אצלי עדיין אין כל חדש, הנני יושב ומחכה על הזמן שהגבילו ליתן תשובה ורישיון על הנסיעה. המזומנים סלקתי להם ואקוה לה' שירחם עלינו..."

תולדות חייו של הרה"ח ר' משה אקסלרוד ע"ה

הבקשה נדחתה. על הסיבה לכך כותב בי"ז אלול: "...אני כבר חשבתי להיות אתם ביום שידובר בו ימים הנוראים ולסוף ועדיין בתוך עמי הנני יושב נכאב ה'ירחם.

הזמן המוגבל האחרון שנתנו לי שאבוא אליהם לקבל פ"פ ובאתי, והנה דבר חדש, המזומנים סך שלוש מאות רו"ב כבר סלקתי להם בחודש יוני (- כנראה חודש יוני לועזי), ועתה אמר בפירוש שאם יתקבל ממדינתם על שמי ואדעריסתי סך 150 ד' על פ"פ אז יתנו וא"ל לא יתנו. ובכלל הם מתחכ[מ]ים בכל מיני התחכ[מות] בערמי[מות]..."

אחר שהשיג הר"י דזייקאבסאן עבורו בארה"ב את ה-200 \$ עבור הפ"פ, לא הצליח עכשיו להשיג עבורו את ה-150 \$ הנוספים, אך זאת הובטח לו ממקור אחר, שעל כך מספר בה' דפרשת חיי שרה תרצ"א: "...היום קבלתי מכתב מחתנא דבינשיאה שליט"א שאי"ה יעיין בהחידושים ויתרץ הקושי' החמורה בסי' ק' [- ר"ל שישלח לו 100 \$] בסוף מזל הי"ב לשנתם [- בסוף חודש 12 למספרם] מובן שעתה על כת"ר לעיין רק בחמישים [- להשלים 50 \$ החסרים לון] ואת זה יוכל למצוא מראה מקומו' ממקורי' המפוזרים בש"ס.. לע"ע מצבינו הגשמי דחוק ה' ירחם, ממש גוועים ברעב והילדים הולכים קרועים יחפים וגם אני בתוכם, שהיא מכת המדינה וההכנסה מתמעטת כמובן..."

המעות נתקבלו וביום ב' דפרשת שמות כותב: "...קבלתי את שני מכתבין וגם החידו'ת בסי' ק' וכוונת להאמת. ועתה אקוה לה' שהגשתי עוד פעם הבקשה..."

ופתאום יצאה גזירה חדשה, הפסיקו להכיר בכרטיסי הנסיעה של חברת פראנץ לייאן, כפי שהוא מספר בג' דפרשת אמור תרצ"א: "...הנני מחכה על תשובה ברובה לטוב.

אך עתה מתעכב הדבר מצד סבה אחרת שקבלתי ידיעה "מהאסאוטארג פלאט" שבמינסק היות שהשיפס קארטע שלי הוא "מהאפאראחאדנא קאמפאניע" הנק' פרענץ-ליין הי' להם דאגאווארקעד שנת 1931 ועתה אין להם שום התחברו' ועסק עם "הסאוטארג-פלאט" שבמדינתנו והם מודיעים שהנוסעים שיש להם שיפסקארטעס כאלו אינם מקבלים ע"ע להגיעם למחוז חפצם כמובן וצריכים להשתדל לשלוח לי שיפסקארטע חדשה מהחברה – אואיט-סאר-ליין... ע"כ אבקשך ידיד [י] כיון שאתה היית כל הזמן המשתדל בזה והמתחיל במצוה אומרים לו גמור. נא להתעניין בזה ולהתדבר איך שצריכים לעשות היינו לדרוש השיפס-קארטע של הח' פרענץ-לאיין ששלחו ע"ש ולקנות חדשה ולשלוח לי כנ"ל שאקוה אי"ה לקבל הרישיון ולא תהי' ח"ו המניעה מצד השיפסקארטע ועליך להחיש על הדבר כמובן, ואם יעלה לפחות הסך % פראצענט שמקבלים בעד זה וצריכים להפסיד באיזה סכום כמובן ועליך להשתדל להוסיף ולקנות שיפסקארטע חדשה, מחבר' הנ"ל.

והגני מקוה שאתה תדין הדבר בשכלך הטוב והשתדלותך באמת להוציא אסיר ממסגרים ר"ל וה' יהי' בעזרתך... אחשוב שקרובי אף שהוציאו עלי סך גדול כזה עכ"ז לא יתחשבו בזה החלק ההפסד שיעלה עתה להחזיר השיפסקארטע הישנה ולקנות חדשה שלפי"ע יעלה איזה סך לא ידחו אותי בשביל דבר קטן כזה ובאיזה אופן עליך מוטל החוב לתקן הדבר בזריזות יתירה בלי שום עיכוב וה' הטוב ישלם לך כפעליך הטוב..."

במשך קיץ תרצ"א נכתבו כמה מכתבים וגלויות בקשר להחלפת הכרטיסים עד שלבסוף קיבל את הכרטיסים החדשים. ובינתיים נוספו לו צרות חדשות, שעליהם מספר בא' דפרשת דברים: "...הנה אוכל להודיעך שהשיפסקארטע

(היינו המעלדונג החדשה) קבלתי אל נכון.. אינני חפץ להתייאש מזה ע"כ אני משתדל בזה אבל ה' יודע. . . עתה נע' אצלי דאגה חדשה שמגרשים אותי מדירה שלי וממש ח"ו שלא נתגלגל בחוץ עם ילדי הקט' ה' ירחם עלינו, והכנסה אין ומאין יבא עזרי?..."

ר' משה ידע שבדרך הישרה והרגילה לא ישיג התר יציאה מרוסיה. כמוזכר לעיל שנשיא רוסיה דאז היה מיכאיל קלינין והיה לו מוניטין של אדם טוב לב שאינו מסרב לבקשות. ר' משה קיווה שיצליח לעבור את שומריו של קלינין בשעה שיוצא מהקרמלין... כמעט שנתיים היה ר' משה ב'מארב' לקלינין ויום אחד אכן הצליח. כשקלינין עמד להיכנס למשרדו הצליח ר' משה להתחמק בין השומרים ולהגיע עד הנשיא. ואמר לו כך [לערך הלשון מתורגם מרוסית] "אני משה אקסלרוד מבקש לצאת עם בני ביתי לארץ ישראל. אנא נשיא נכבד עזור לי בכך" הנשיא לא איכזב ובו במקום נתן פתק בחתימתו לר' משה ומשפחתו המתיר להם לצאת ולעזוב את בריה"מ.

אולם דרך הייסורים לא הסתיימה בכך עד שקיבל את הפספורטים והשיג התשלום עבור הנסיעה מאודסה לא"י עבר תלאות לעין ספור, ויותר מכך פחד יומיומי שהנה הנה הסיכוי לצאת לארץ ישראל ח"ו נגוז לו. בקשת הרבי שיעזוב את רוסיה לא חדלה מלהעסיק אותו. אם קיים חשש שאפילו האישור מהנשיא קלינין לא יספיק, ניסה ר' משה לשריין לעצמו פתח מילוט נוסף (כמוזכר מקודם על דרך ההשתדלות של חסידים) הוא שלח.

מספר מכתבים (כמובן ברמזים) לארה"ב לחבריו וביקש שיסדרו לו בקשת הזמנה לארה"ב והסכים לקבל ויזה העיקר לעזוב את רוסיה ואח"כ קיווה שכבר ימצא הדרך להגיע לארץ ישראל.

סיפר ר' ישראל פבזנר ע"ה: "שר' משה כיון שנדד ממקום למקום מפחד הבולשת הרוסית היה מנותק ממשפחתו בערך ארבע שנים רק סמוך לחג הפסח תרצ"ו הצליח להשיג היתר יציאה ואת שאר הניירות הדרושים והוא החליט איפוא לעשות את חג הפסח ביחד עם משפחתו. ומיד אחרי החג לצאת מהמדינה.

משפחתו שהתה אז בעיירה קלימאוויתש'ור' משה היה בדרך לאותה העיירה. כאשר הגיע הידיעה לבני משפחתו על בואו היא התקבלה ברגשות מעורבים, מחד עם השמחה שסוף סוף יראו אותו ולהיות עימו בחג ולאידך הם פחדו כי היה להם מידע לפיו ברגע ידרוך ר' משה בקלימאוויתש' ייאסר ע"י הבולשת הרוסית. בסופו של דבר נפלה ההחלטה להודיעו שלא יעז לבוא לקלימאוויתש' אך תנאי התקשורת אז היו לקויים והם לא הצליחו להעביר לו את האזהרה. ולאחר התיעצויות בין ידידים ומשפחה הוחלט שצריך לשלוח מישהו לקראתו ולהזהירו ואני (ר' ישראל פבזנר) התנדבתי להיות השליח. זו הייתה תקופה של הפשרת השלגים, בעיצומו של לילה בקור המקפיא, צעדתי לבדי ברגל מקלימאוויתש' עד התחנה הקודמת לה. הספקתי להגיע לפני בוא הרכבת וכשבאה הצלחתי לעלות עליה וכשפגשתי את ר' משה נעמדתי לידו וכאילו אני מדבר אל עצמי 'אסור לך לרדת בקלימאוויתש' שרצים רבים מבקשים לטרוף טרף'.

ר' משה הבין את הרמז והמשיך לנסוע מספר תחנות נוספות וכך ניצל....".
ובחסדי ה' הצליח ר' משה לקבל מידידו ורעו הר"ר זלמן הבלין סרטיפקט עבורו ועבור כל בני ביתו שיאפשר להם לצאת מברית המועצות ולנסוע לארץ ישראל. ובקיץ תרצ"ו יצאו הוא ומשפחתו ברכבת עד אודסה ומשם המשיכו בספינה לארץ ישראל.

ר"ג

כאשר הגיע לאה"ק התיישב ברמת גן. וברמת גן כברוסיה פעל ר' משה רבות לחיזוק היהדות ולהגדלת התורה והאדרתה.

מיד בבואו של ר' משה לארץ בקיץ שנת תרצ"ו מונה לחבר הרבנות ברמת גן ולרב קהילת חב"ד. ברמת גן ייסד מקווה וכמו כן ייסד בית ספר חרדי לבנות ושמו "חורב" אשר בו למדו גם בנות החסידים. באותה שנה נפטרה אשתו ובשנת ת"ש נשא בזיווג שני את מרת חיה שרה לבית זליקוביץ'. בנותיו מספרות שלבני העיר הייתה יראת כבוד גדולה ביתר כלפיו וכשהיה עובר ברחוב בשבת היו ממהרים לסגור את חנויותיהם.

לאחר שקבוצת אנ"ש באה"ק גדלה שלח כ"ק אדמו"ר הריי"צ מכתב שבו הוא כותב שצריך לייסד תומכי תמימים עבור הבחורים שבאה"ק וממנה את ר' משה בתור באכוחו.

לאחר מכתבו של הרבי הריי"צ התאספו גדולי החסידים בביהכנ"ס המרכזי של חב"ד באה"ק "נחלת בנימין" שבתל אביב באסיפה זו הקימו וועד זמני, שתפקידו היה לדאוג להקמת הישיבה. בוועד היו עשרה חברים: הרב אליעזר קראטיק, הרב מ. אקסלרוד, הרב מ"מ גרטנר, הרב אלכסנדר יואדסין, הרב משה גוראריה, הרב רפאל נחמן כהן, הרב נחום גולדשמיד, הרב מ. דבורקין, הרב דב גינזבורג, הרב ל. ריקמן.

לקורא נראה הדבר כפשוט ביותר אך הקמת ישיבה היא דבר הכרוך בקשיים רבים אך לא איש כר' משה אשר בזמנים יותר קשים לא נכנע ונרתע מקושי זה וביחד עם גדולי החסידים שהיו באה"ק הקים בשנת תש"ו תומכי תמימים לתלמידים מבוגרים (ישיבה גדולה) הישיבה נקראה בשם "אחי התמימים".

תולדות חייו של הרה"ח ר' משה אקסלרוד ע"ה

על תפקידי הישיבה הבאנו ציטוט מספרו של הרה"ח יצחק גינזבורג "בשנותיה הראשונות היה ר' שאול ברוק הר"ם לנגלה; ר' נחום גולדשמיד המשפיע; ר' ניסן עבער ור' יונה לזויטס היו מגידי שיעור לכתות הקטנות. אולם כאשר חלפו שנתיים הישיבה התרחבה ופתחו כיתה נוספת. ואז, מינו את ר' שאול ברוק למשפיע, ולכיתה הגדולה מינו ר' מחדש - הרב שלום נח ברזובסקי".

בד בבד, באותה העת שעמל להקים ישיבה גם עמל להקים את בית הכנסת החסידי בעיר רמת-גן שמו של בית הכנסת הוא: "סוכת שלום" - על שם כ"ק אדמו"ר הרש"ב. בבית כנסת זה התקבצו חסידים שהגיעו מרוסיה רובם תלמידי ישיבת תומכי תמימים ליובאוויטש כהרה"ח רפאל נחמן כהן, כרב בית הכנסת מונה הרב ר' משה אקסלרוד שכיהן ברבנות זו עד סוף חייו בעלמאדין.

בכ"ח שבט לשנת תש"כ כשהוא בשיא פעילותו להפצת היהדות ומעיינות החסידות, עלתה נשמתו בסערה השמימה והוא בן ס"ז שנים. ישנו מכתב של כ"ק אדמו"ר באגרות קודש אשר הוא מודה לאחד שהתעניין בשבילו (בשביל הרבי) בשלום משפחת אקסלרוד לאחר שנפטר אביהם.

ת.נ.צ.ב.ה.

